

Jan van het Kruis

Mystieke werken 2

Bestijging van de berg Karmel

De geschriften van Jan van het Kruis in nieuwe vertaling
bij Uitgeverij Carmelitana

Bestijging van de berg Karmel

REEDS VERSCHENEN

Donkere nacht

NOG TE VERSCHIJNEN

Geestelijk Hooglied

Levende liefdevlam - Gedichten - Kleine werken

Jan van het Kruis
Mystieke werken 2

Bestijging van de berg Karmel

Vertaald door
Cees Bartels, z.g. (commentaar)
en Kees Waaijman (poëzie)

Voorzien van annotaties en een woordenlijst door
Geert Schiettecatte en Elisabeth Hense

Met een inleiding van
Kees Waaijman

 CARMELITANA

© Carmelitana, Gent (www.carmelitana.be)

© Nederlandse vertaling: uitgeverij Carmelitana, Gent, 2022

Juan de la Cruz, *Subida del Monte Carmelo*

Vertaling uit het Spaans naar: Juan de la Cruz, *Obras Completas*.

Ed. José Vicente Rodríguez & Federico Ruiz Salvador, Madrid
(Editorial de Espiritualidad) 2019⁷

Omslag: Jan van het Kruis (1542-1591), portret (17e eeuw),
Museo Santa Cruz, Toledo

ISBN: 978 949 2434 30 2

Wettelijk Depot: D/2022/0770/09

Vormgeving: Press Point.be, Kluisbergen

Druk: BestinGraphics

NUR: 707

INHOUD

INLEIDING	16
Schets van zijn leven <i>Kees Waaijman</i>	16
Inleiding tot de Bestijging van de berg Karmel <i>Kees Waaijman</i>	24
Bij deze vertaling <i>Het vertalersteam</i>	44
Bibliografie	48
I. Tekstuitgaven	48
II. Recente studies	48
III. Congresverslagen	54
IV. Nederlandse publicaties en vulgarisatie	55
Schets van de berg Karmel	56
BESTIJGING VAN DE BERG KARMEL	59
Opmerking vooraf	60
Zangen waarin de ziel het fortuinlijk geluk toeviel toen zij, in haar naaktheid en loutering, door de donkere nacht van het geloof naar de vereniging met de Beminde ging	61
Voorwoord	63

BOEK I

Hoofdstuk 1 Dit hoofdstuk gaat over de eerste zang. Het handelt over twee soorten nacht waar de geestelijke personen doorheen gaan, overeenkomstig de twee delen waaruit de mens bestaat: het lagere en het hogere deel. Het verheldert de nu volgende zang	71
Hoofdstuk 2 Verheldert wat voor een donkere nacht het is waar de ziel doorheen zegt te zijn gegaan naar de vereniging	75
Hoofdstuk 3 Dit hoofdstuk behandelt de eerste oorzaak van deze nacht, namelijk het wegnemen van de behoefte aan alle dingen. Het geeft de reden waarom het nacht genoemd wordt	78

Hoofdstuk 4 Hierin wordt uiteengezet hoe noodzakelijk het is voor de ziel om werkelijk door deze donkere nacht van de zinnen te gaan — die het afsterven is van de behoefte — om op weg te gaan naar de vereniging met God	81
Hoofdstuk 5 Hierin gaat het verder over wat hiervoor gezegd is. Met teksten uit de Heilige Schrift en met beelden wordt gestaafd hoe noodzakelijk het voor de ziel is om naar God te gaan in deze donkere nacht van het sterven aan de behoefte aan alle dingen	88
Hoofdstuk 6 In dit hoofdstuk gaat het over twee belangrijke nadelen die de behoeften in de ziel veroorzaken. Het een is privatief en het ander positief	95
Hoofdstuk 7 Hierin gaat het erover hoe de behoeften de ziel kwellen. Dit wordt ook bewezen met vergelijkingen en door middel van citaten	99
Hoofdstuk 8 Hierin gaat het over hoe de behoeften de ziel verduisteren en verblinden	101
Hoofdstuk 9 In dit hoofdstuk gaat het erover hoe de behoeften de ziel bevuilen. Dit wordt aangetoond met vergelijkingen en citaten uit de Heilige Schrift	106
Hoofdstuk 10 Hierin gaat het over hoe de behoeften de ziel doen verflauwen en verzwakken in de deugd	111
Hoofdstuk 11 Hierin wordt bewezen dat om de goddelijke vereniging te bereiken het noodzakelijk is dat de ziel afziet van alle behoeften, hoe gering zij ook zijn	113
Hoofdstuk 12 Hierin wordt het antwoord gegeven op een andere vraag, door te verhelderen welke behoeften volstaan om in de ziel genoemde nadelen te veroorzaken	120
Hoofdstuk 13 Hierin gaat het over de manier van doen die men moet hebben om binnen te gaan in deze nacht van de zinnen	123
Hoofdstuk 14 Hierin wordt het tweede vers van het gezang uitgelegd	129
Hoofdstuk 15 Hierin worden de overige verzen van dit gezang uitgelegd	131

BOEK II

Hoofdstuk 1	133
Hoofdstuk 2 Hierin wordt een aanvang gemaakt met het spreken over het tweede deel of de tweede oorzaak van deze nacht, het geloof. Er wordt aangetoond hoe deze om twee redenen donkerder is dan de eerste en de derde nacht	136
Hoofdstuk 3 Hoe het geloof een donkere nacht is voor de ziel. Dit wordt aangetoond met bewijzen, citaten en beelden uit de Heilige Schrift	138
Hoofdstuk 4 Behandelt in het algemeen hoe de ziel ook van haar kant in duisternis moet verkeren, om goed door het geloof geleid te worden naar de hoogste contemplatie	142
Hoofdstuk 5 Hierin wordt uitgelegd wat de vereniging van de ziel met God is. Er wordt een vergelijking gemaakt	148
Hoofdstuk 6 Hierin wordt beschreven hoe de drie theologale deugden de drie vermogens van de ziel tot volkomenheid moeten brengen, en hoe de genoemde deugden in die vermogens leegte en duisternis teweegbrengen	154
Hoofdstuk 7 Hierin gaat het erover hoe smal het pad is dat voert naar het eeuwige leven en hoe naakt en ontledigd zij moeten zijn die dat pad bewandelen. Er wordt een begin gemaakt met de bespreking van de ontbloting van het verstand	159
Hoofdstuk 8 Dit behandelt in het algemeen hoe geen enkel schepsel noch enige kennis die in het verstand kan postvatten, de ziel kan dienen als naaste middel voor de goddelijke vereniging met God	167
Hoofdstuk 9 Hoe het geloof het meest geëigende en gepaste middel voor het verstand is, zodat de ziel tot de vereniging met God in liefde kan komen. Dit wordt aangetoond met bewijzen en beelden uit de Heilige Schrift	173
Hoofdstuk 10 Hierin wordt onderscheid gemaakt binnen alle waarnemingen en inzichten die in het verstand kunnen opduiken	176

- Hoofdstuk 11 Over de hindernissen en de nadelen die de waarnemingen van het verstand kunnen bieden, door wat op bovennatuurlijke wijze aan de uitwendige lichamelijke zinnen wordt voorgesteld, en hoe de ziel zich daarbij dient te gedragen 177
- Hoofdstuk 12 Hierin gaat het over de natuurlijke waarnemingen van de verbeeldingskracht. Er wordt gezegd wat ze zijn en er wordt bewezen dat ze geen gepast middel zijn voor de vereniging met God. En het gaat over het nadeel dat ontstaat wanneer men zich er niet van weet los te maken 187
- Hoofdstuk 13 Hierin worden de kentekenen gegeven die de geestelijke persoon in zich moet hebben, waardoor hij kan onderkennen op welk tijdstip het goed is de meditatie en redenering achter zich te laten en verder te gaan naar de staat van contemplatie 194
- Hoofdstuk 14 Hierin wordt het belang getoond van deze tekenen. Het geeft de reden aan van de noodzaak van wat erin uitgedrukt wordt, indien men vorderingen wil maken 198
- Hoofdstuk 15 Hierin wordt uitgelegd hoe het voor de gevorderden, die in deze algemene kennis van de contemplatie beginnen binnen te gaan, soms goed is gebruik te maken van de natuurlijke redenering en het werk van de natuurlijke vermogens 207
- Hoofdstuk 16 Hierin gaat het over de waarnemingen van het verbeeldingsvermogen, die in de fantasie op bovennatuurlijke wijze worden voorgesteld. Men zegt hoe ze de ziel niet kunnen dienen als naaste middel voor de vereniging met God 210
- Hoofdstuk 17 Waarin het doel en de manier van doen verklaard wordt die God heeft bij het mededelen aan de ziel van de geestelijke goederen door middel van de zintuiglijkheid. Hier wordt geantwoord op de twijfel die ter sprake kwam 219
- Hoofdstuk 18 Dit handelt over de schade die sommige geestelijke begeleiders kunnen veroorzaken in de zielen wanneer zij hen niet op een goede manier leiden betreffende deze genoemde visioenen. Ook gaat het over het bedrog dat hierin kan schuilen, ook al komen ze van God 226

- Hoofdstuk 19 Hierin wordt verklaard en bewezen dat we ons kunnen vergissen in de visioenen en inspraken die van God komen, ook als die in zich authentiek zijn. We bewijzen dit met gezagvolle uitspraken uit de Heilige Schrift 230
- Hoofdstuk 20 Waarin met bewijzen uit de Heilige Schrift wordt aangetoond hoe de uitspraken en woorden van God niet altijd zeker zijn in hun oorzaken, ook al zijn ze altijd waarachtig 239
- Hoofdstuk 21 Hierin wordt verklaard dat God geen vreugde vindt in deze manier van doen, ook al antwoordt Hij soms aan wie hem op die manier iets vraagt. Er wordt bewezen dat Hij vaak verontwaardigd is, ook als Hij zich verwaardigt te antwoorden 243
- Hoofdstuk 22 Waarin de twijfel verhelderd wordt waarom het onder de Wet van de genade niet meer toegestaan is God volgens bovennatuurlijke weg te raadplegen, zoals men dat deed onder de oude Wet. Het wordt bewezen met een tekst van de heilige Paulus 252
- Hoofdstuk 23 Waarin we beginnen met het handelen over de zuiver geestelijke waarnemingen van het verstand. Het zegt wat deze zijn 264
- Hoofdstuk 24 Waarin gesproken wordt over twee soorten van geestelijke visioenen langs bovennatuurlijke weg 267
- Hoofdstuk 25 Waarin het gaat over openbaringen. Er wordt gezegd wat deze zijn en het brengt een onderscheid aan 273
- Hoofdstuk 26 Waarin gesproken wordt over de inzichten in de vorm van naakte waarheden in het verstand. Men zegt dat er twee soorten zijn en hoe de ziel zich daarin moet gedragen 274
- Hoofdstuk 27 Waarin over de tweede soort van openbaringen gesproken wordt, het onthullen van geheimen en verborgen mysteries. Het zegt op welke wijze deze kunnen dienen voor de vereniging met God en op welke wijze zij er van kunnen afleiden, en hoe de duivel in deze erg kan bedriegen 284
- Hoofdstuk 28 Waarin gesproken wordt over de innerlijke inspraken die op bovennatuurlijke wijze de geest te beurt kunnen vallen. Er wordt gezegd op hoeveel wijzen dit kan 287

- Hoofdstuk 29 Waarin de eerste soort inspraken behandeld wordt die de ingekeerde geest soms in zich vormt. Er wordt gezegd wat hun oorzaak is en het nut en de schade die zij in zich kunnen dragen 289
- Hoofdstuk 30 Waarin gesproken wordt over de innerlijke inspraken die zich op onderscheiden wijze voordoen in de geest langs bovennatuurlijke weg. Het wijst op de schade die zij kunnen aanrichten en de voorzichtigheid die nodig is om hierin niet bedrogen te worden 296
- Hoofdstuk 31 Waarin we het hebben over de substantiële inspraken die zich innerlijk voordoen aan de geest. We hebben het over het verschil dat bestaat tussen deze woorden en de onderscheiden woorden, de voordelen die men erin aantreft en de gehoorzaamheid en het respect dat de ziel er tegenover moet hebben 299
- Hoofdstuk 32 Waarin gesproken wordt over de waarnemingen die het verstand ontvangt van de innerlijke gevoelens die zich op bovennatuurlijke wijze voordoen in de ziel. Het noemt de oorzaak daarvan en hoe de ziel zich hierin moet gedragen om geen obstakel te vormen op de weg naar de eenheid met God 301

BOEK III

- Hoofdstuk 1 305
[Deel I. Loutering van het geheugen door de hoop]
- Hoofdstuk 2 Hierin gaat het over de natuurlijke waarnemingen van het geheugen. Er wordt gezegd hoe de ziel zich ervan moet ontliden om zich wat dit vermogen betreft met God te kunnen verenigen 307
- Hoofdstuk 3 Hierin worden de drie soorten nadelen besproken die de ziel ondervindt, wanneer ze niet verduisterd wordt betreffende de kenvormen en de gedachtengangen van het geheugen. Het gaat hier over het eerste 316
- Hoofdstuk 4 Dit gaat over het tweede nadeel dat de ziel kan overkomen van de kant van de duivel door de natuurlijke waarnemingen van het geheugen 319

Hoofdstuk 5 Over het derde nadeel dat volgt voor de ziel door middel van de onderscheiden natuurlijke keninhouden van het geheugen	321
Hoofdstuk 6 Over de voordelen die volgen voor de ziel uit het vergeten en de leegte van alle gedachten en keninhouden die ze natuurlijkerwijs wat het geheugen betreft kan bezitten	322
Hoofdstuk 7 Hierin gaat het over het tweede soort waarnemingen van het geheugen, dat zijn de waarnemingen van de verbeelding en de bovennatuurlijke kenvormen	324
Hoofdstuk 8 Over de nadelen die de keninhouden betreffende bovennatuurlijke zaken kunnen bewerken voor de ziel als ze erover nadenkt. Er wordt gezegd hoeveel dat er kunnen zijn	326
Hoofdstuk 9 Over de tweede soort nadelen: het gevaar in zelfoverschatting en ijdele eigendunk te vervallen	328
Hoofdstuk 10 Over het derde nadeel dat de ziel kan overkomen van de kant van de duivel door de waarnemingen die als beelden in het geheugen komen	330
Hoofdstuk 11 Over het vierde nadeel dat de ziel kan overkomen vanuit de onderscheiden bovennatuurlijke waarnemingen van het geheugen: zij verhinderen voor haar de vereniging	331
Hoofdstuk 12 Over het vijfde nadeel dat de ziel kan overkomen in de bovennatuurlijke vormen en waarnemingen van de verbeelding: op lage en oneigenlijke manier oordelen over God	332
Hoofdstuk 13 Over de voordelen die de ziel haalt uit het afwijzen van de waarnemingen in het verbeeldingsvermogen. Er wordt antwoord gegeven op een bepaalde tegenwerping en het verschil wordt uitgelegd tussen natuurlijke en bovennatuurlijke waarnemingen in de verbeelding	335
Hoofdstuk 14 Hierin gaat het over de geestelijke kennis inzoverre deze in het geheugen kan terechtkomen	341
Hoofdstuk 15 Hierin wordt de algemene wijze uiteengezet waarop de geestelijke mens zich met betrekking tot dit zintuig moet gedragen	343

[Deel II. Loutering van de wil door de liefde]

- Hoofdstuk 16 Hierin wordt een begin gemaakt met de behandeling van de donkere nacht van de wil. Er wordt een indeling gemaakt van de gevoelens van de wil 345
- Hoofdstuk 17 Hierin wordt een begin gemaakt met de behandeling van het eerste gevoel van de wil. Er wordt gezegd wat vreugde is en er wordt onderscheid gemaakt in de dingen die de wil kan genieten 349
- Hoofdstuk 18 Dit gaat over de vreugde ten aanzien van tijdelijke goederen. Het zegt hoe de ziel de vreugde daarin moet richten op God 350
- Hoofdstuk 19 Over de nadelen die kunnen volgen voor de ziel wanneer ze vreugde stelt in tijdelijke goederen 354
- Hoofdstuk 20 Over de voordelen die voor de ziel volgen wanneer ze haar vreugde weghaalt van tijdelijke dingen 360
- Hoofdstuk 21 Hierin wordt behandeld hoe het ijdelheid is de vreugde van de wil te stellen in natuurlijke goederen en hoe men zich door middel van deze goederen op God moet richten 363
- Hoofdstuk 22 Over de nadelen die voor de ziel volgen wanneer ze de vreugde van de wil stelt in natuurlijke goederen 365
- Hoofdstuk 23 Over de voordelen die de ziel haalt uit het feit dat ze de vreugde niet op natuurlijke goederen richt 369
- Hoofdstuk 24 Dit hoofdstuk gaat over de derde soort goederen waarin de wil de genegenheid van de vreugde kan stellen, en dat zijn de zinnelijke goederen. Er wordt gezegd welke dat zijn en over hoeveel soorten het gaat en hoe de wil zich moet richten op God door zich te louteren van deze vreugde 372
- Hoofdstuk 25 In dit hoofdstuk gaat het over de nadelen die de ziel ondervindt, wanneer ze de vreugde van de wil wil stellen in zinnelijke goederen 376
- Hoofdstuk 26 Over de voordelen die voor de ziel volgen uit de afwijzing van de vreugde in zinnelijke dingen. Deze voordelen zijn geestelijk en tijdelijk 379

Hoofdstuk 27 Hierin wordt begonnen met de behandeling van de vierde soort goederen, namelijk de morele. Er wordt gezegd welke het zijn en op welke wijze de vreugde van de wil daarin geoorloofd is	383
Hoofdstuk 28 Over de zeven nadelen waarin men terecht kan komen wanneer men de vreugde van de wil stelt in morele goederen	387
Hoofdstuk 29 Over de voordelen die voor de ziel volgen uit het afwijzen van de vreugde in morele goederen	391
Hoofdstuk 30 Hierin wordt begonnen met de vijfde soort goederen waarin de wil zich kan verheugen, de bovennatuurlijke. Er wordt gezegd welke dat zijn en hoe ze van de geestelijke worden onderscheiden en hoe men de vreugde daarover op God kan richten	393
Hoofdstuk 31 Over de nadelen die er voor de ziel volgen, wanneer ze de vreugde van de wil richt op dit soort goederen	396
Hoofdstuk 32 Over de twee voordelen die men haalt uit de afwijzing van de vreugde om bovennatuurlijke genaden	400
Hoofdstuk 33 Hierin wordt een begin gemaakt met de behandeling van de zesde soort goederen, waarin de wil zich kan verheugen. Er wordt verteld welke dat zijn en er wordt een eerste onderscheiding gemaakt	402
Hoofdstuk 34 Over de geestelijke goederen die op onderscheiden wijze in het verstand en het geheugen kunnen komen. Er wordt gezegd hoe de wil zich moet gedragen met betrekking tot de vreugde daarover	404
Hoofdstuk 35 Over de smakelijke geestelijke goederen die op onderscheiden wijze in de wil kunnen komen. Gezegd wordt hoeveel soorten er zijn	405
Hoofdstuk 36 Hierin wordt verdergegaan over de beelden en wordt er gesproken over de onwetendheid die sommige personen daarover hebben	409
Hoofdstuk 37 Hoe de vreugde van de wil via het voorwerp van de beelden op God gericht moet worden, zodat hij niet dwaalt en er niet door gehinderd wordt	412

Hoofdstuk 38 Het spreken over de motiverende goederen wordt voortgezet. Er wordt gesproken over de kapellen en de plaatsen die bestemd zijn voor gebed	414
Hoofdstuk 39 Over hoe men de gebedsruimten en kerken dient te gebruiken om de geest hierdoor op weg te doen gaan naar God	417
Hoofdstuk 40 Dit gaat verder met het op weg zetten van de geest naar de innerlijke ingekeerdheid met betrekking tot wat hiervoor gezegd is	419
Hoofdstuk 41 Over enkele nadelen waarin degenen terechtkomen die zich overgeven aan de zinnelijke smaak van vrome dingen en plaatsen, op de manier waarover gesproken is	420
Hoofdstuk 42 Over drie verschillen in plaatsen voor devotie en hoe de houding van de wil daartegenover dient te zijn	421
Hoofdstuk 43 Dit gaat over andere aansporingen die veel personen gebruiken om te bidden; het betreft de grote verscheidenheid in ceremonies	425
Hoofdstuk 44 Hoe de vreugde en kracht van de wil zich door middel van deze devoties op God moeten richten	426
Hoofdstuk 45 Hierin gaat het over de tweede soort onderscheiden goederen waarin de wil zich op ijdele wijze kan verheugen	430
WOORDENLIJST	433
SCHEMA'S	464
1. indeling van het geheel van de <i>Bestijging</i>	464
2. indeling van de drie boeken	464
3. de goddelijke deugden in de actieve nacht van de geest	466
4. kensoorten in de antropologie van Jan van het Kruis	466
5. indeling van de waarnemingen	467
6. het viervoudige schema van het omvormingsproces in <i>Bestijging-Donkere nacht</i>	468
7. het viervoudige schema van het omvormingsproces in <i>Bestijging-Donkere nacht</i> vergeleken met het drievoudige schema van de nachten	468
8. tijdslijn van de grote geschriften van Jan van het Kruis	469
Websites met foto- en ander materiaal	470

*Quiero decir al final:
mi corteza es aparente.
Es un modo de cuidar
mi ternura por la gente.*

Tot slot zou ik graag zeggen:
mijn ruwe schors is schijn.
Het is maar om mijn tedere liefde
voor de mensen te koesteren.

Daniel Viglietti

INLEIDING

SCHETS VAN ZIJN LEVEN

Kees Waaijman

Juan de Yepes werd in 1542 geboren in Fontiveros, een plaatsje gelegen op de Castiliaanse hoogvlakte, halverwege Ávila en Salamanca. Zijn vader Gonzalo, afkomstig uit Yepes, een dorpje onder Toledo, was een lakenwever, die behoorde tot de lagere bevolgingsklasse van het zestiende eeuwse Spanje. In 1529 trouwde hij met Catalina Álvarez, eveneens werkzaam in het weefvak. Ze gingen in Fontiveros wonen en vervielen tot grote armoede.¹

Toen Juan twee jaar was, stierf zijn vader. Vermoedelijk twee later stierf ook zijn jongste broertje Luis. Zijn moeder bleef met twee jongens achter: Francisco en Juan. Catalina ging, na een tussenstop in Arévalo, in Medina del Campo wonen, een belangrijk handelscentrum, strategisch gelegen tussen Portugal, Spanje en Frankrijk. Hier hoopte zij als weefster in haar levensonderhoud te kunnen voorzien. Zij werd officieel geregistreerd als ‘erkende arme’.

1 De grote klassieke biografieën — de twintigste-eeuwse biografieën van Crisogono de Jesús (Madrid 1946), Bruno de Jesús-Marie (Paris 1929) en Jean Baruzi (Paris 1924) inbegrepen — zijn onbetrouwbaar omdat zij schatplichtig blijven aan het hagiografische genre. Dit werd overtuigend aangetoond door Emilio J. Martínez González, *Sur les traces de Jean de la Croix. Nouvelle approche biographique*, Paris 2009. Sedert de publicatie van deze studie verscheen de gezaghebbende biografie van José Vicente Rodríguez, *San Juan de la Cruz. La biografía*, Madrid 2012. Betrouwbaar blijft ook het in meerdere talen vertaalde werk van Federico Ruiz Salvador en José Vicente Rodríguez, *Dios habla en la noche. Vida de San Juan de la Cruz*, Burgos 1990, evenals de kortere biografieën van Eulogio Pacho, *Diccionario de San Juan de la Cruz*, Burgos 2000, pp. 845-852 en José Vicente Rodríguez, *100 fichas sobre San Juan de la Cruz*, Burgos 2008, pp. 13-105. Tenslotte geeft Mark O’Keefe, *In Context. Teresa of Ávila, John of the Cross, and Their World*, Washington 2020 heel waardevolle achtergrondinformatie.

Opleiding

Juan de Yepes, inmiddels 11 jaar oud, ging in Medina naar de armenschool, waar de kinderen behalve basisonderwijs en professionele vorming ook voedsel en kleding kregen. Als 'arme' moest hij daar iets voor terugdoen: de mis dienen en helpen bij begrafenissen. Hij ging ook vrijwilligerswerk doen in het 'Zwerenziekenhuis'. Zijn leergierigheid en hulpvaardigheid trokken de aandacht van don Alonso Alvaro de Mendoza, de administrateur van het ziekenhuis. Hij neemt Juan in dienst om de zieken te verzorgen en aalmoezen in te zamelen ter ondersteuning van de ernstig verwaarloosde zieken.

Als zoon van een 'erkende arme' kreeg Juan de la Cruz de gelegenheid de humaniora-opleiding te volgen. Zo kwam hij als zeventienjarige op het jezuïetencollege van Medina, waar hij een vierjarige opleiding in grammatica, syntaxis en retorica volgde. Hier kreeg hij gedegen onderwijs in de Latijnse en Spaanse klassieken.

Tijdens zijn humaniora-opleiding bij de jezuïeten heeft Juan niet alleen de grondslag gelegd voor zijn academische vorming, maar ook voor zijn schrijverschap. Hij leerde er accuraat lezen en adequaat formuleren. Bovendien ontwikkelde hij er zijn literaire talent. Hij leerde de Spaanse dichters Boscán en Garcilaso kennen en schreef er zijn eerste gedichten. Deze zijn allemaal verloren gegaan.

Karmeliet

Op eenentwintigjarige leeftijd, in 1563, wordt Juan novice in de Karmel van Medina del Campo. Niemand had dit verwacht. Het had voor de hand gelegen, wanneer hij de uitnodiging van don Alonso had aangenomen: zich priester laten wijden en dan rector worden van het ziekenhuis. Ook had hij in kunnen gaan op een aanbod van de jezuïeten, die zijn intellectuele kwaliteiten hadden opgemerkt. Geen van beide deed hij. Hij volgde zijn roeping: het contemplatieve leven in de Karmel.

Bij zijn intrede in de Karmel ontving Juan de Yepes de kloosternaam Juan de Santo Matía. Tijdens het noviciaat werd

hij ingewijd in de spiritualiteit van de Karmel: de meditatieve lezing van de Schrift, de beleving van de Karmelregel, de mystieke dimensie van de Karmel, de stilte, de eenzaamheid en het gebed en de regelmatige lezing van geestelijke geschriften. Bovendien werd hij ingevoerd in de symboolwereld van de liturgie: de betekenis van de eucharistie, de rijkdom van de psalmen, de diepgang van het kerkelijk jaar enzovoort. Door dit alles is zijn schrijverschap beïnvloed. Denken we maar aan zo'n centraal motief als 'Bestijging van de Berg Karmel'. Wezenlijk is, dat Juan in het noviciaat begint zich de Karmel als school van spiritualiteit eigen te maken: zijn symbolen, rituelen, devoties, vroomheidspraktijken, gebedsvormen, geestelijke geschriften, ordeningen van tijd en ruimte en manier van denken.

Na het noviciaat in 1564 verhuist Juan de Santo Matía naar Salamanca, waar hij 'artes', filosofie en theologie gaat studeren aan de universiteit aldaar. In het studiehuis van de Karmel van Medina volgde hij aanvullende cursussen met het oog op zijn karmelitaanse vorming. Hier maakte hij intensief kennis met de mystieke theologie.

In de laatste twee jaren (1567-1568) concentreerde zijn studie zich rond theologische vakken, in het bijzonder Bijbel, patristiek en de 'Summa theologiae' van Thomas van Aquino. Er waren in die tijd spanningen tussen de scholastieke richting, die nogal abstract-theologisch was, en de filologische richting, die de nadruk legde op de talen, vooral op het Hebreeuws als toegang tot de Schrift. Tot deze laatste richting hoorde de augustijn Luis de León, die vanwege zijn voorkeur voor de filologische richting vijf jaar gevangen heeft gezeten. Juan de Santo Matía voelde zich bij deze richting het meest thuis. In het voorjaar van 1567 wordt hij priester gewijd.

Al was Juan de Santo Matía zich daarvan waarschijnlijk zelf niet bewust, zijn filosofisch-theologische opleiding verdiepte zijn literaire begaafdheid, op drie punten. Ten eerste, artistiek gezien: de 'artes'-opleiding betekende een rijping van zijn kunstzinnige taalvaardigheid en zijn beeldend taalgebruik. Ten tweede, de training in de lezing van de Schrift hielp hem zijn mystieke opgang te verstaan en uit te diepen. Direct hiermee verbonden is een derde punt: zijn filosofisch-theologische opleiding opende zijn geest voor de mystieke theologie, met name de 'negatieve theologie' die haar kern vindt in de onkenbaarheid van God.

Hervormde Karmel

Hoewel de Spaanse Karmel in Castilië reeds sinds 1550 tot de strikte observantie behoorde en de Generaal van de Orde in 1567 niet ontevreden was over de broeders en zusters, miste Juan de Santo Matía met name het eremitische element in de feitelijke Karmel. Hij dacht er daarom over in te treden bij de kartuizers. Het loopt anders. Wanneer Juan na zijn priesterwijding naar Medina gaat om daar zijn eerste mis op te dragen, ontmoet hij Teresa van Ávila, die reeds enige tijd doende was een hervorming binnen de zusterkloosters door te voeren. Teresa overtuigde hem ervan, dat hij zijn contemplatieve idealen volledig zou kunnen verwezenlijken binnen eenzelfde hervorming bij de broeders. Hij reageerde positief op haar suggestie, 'als het maar niet te lang duurt'.

Een jaar later, nadat hij zijn studie had afgerond, trad Juan de Santo Matía toe tot de teresiaanse hervorming. Hij verlaat Salamanca en vergezelt Teresa bij haar stichting van een nieuw zusterklooster in Valladolid. Het was voor hem een tweede noviciaat, nu in de hervormde Karmel, vlak voordat hij naar Duruelo ging, het eerste hervormde klooster van de broeders. Bij zijn overgang veranderde Juan de Santo Matía zijn kloosternaam in Juan de la Cruz, Jan van het Kruis.

Net als de hervormingen in andere religieuze ordes wordt de teresiaanse hervorming gekenmerkt door terugkeer naar de oorspronkelijke inspiratie, vernieuwing van het gemeenschapsleven, soberheid en eenzaamheid, methodische meditatie, stilte en gebed, strikte naleving van de regel. Bij de teresiaanse hervorming stonden gebed en contemplatie centraal. Dit precies, samen met de nadruk op stilte en eenzaamheid, trok Jan van het Kruis bijzonder aan.

Gevangenschap in Toledo

In de zeventiger jaren van de zestiende eeuw liepen de spanningen tussen de hervormers en de broeders van de oude observantie hoog op, zo hoog dat deze laatsten Jan van het Kruis eind 1577 opsloten in de kloostergevangenis van Toledo. Door dit 'kopstuk' gevangen te zetten hoopten zij een zware klap toe te brengen aan

de hervormingsbeweging. Men probeerde hem er op alle mogelijke manieren toe te brengen de hervorming af te vallen. Hij blijft trouw. Men veroordeelt hem tot een celstraf voor onbepaalde tijd. Negen maanden brengt hij door in een kleine, donkere cel. Alle contacten met Teresa en zijn hervormde medebroeders en -zusters werden verbroken. Na negen maanden ontsnapt hij met de hulp van zijn gevangensbewaarder Juan de Santa María uit de gevangenis. Hij vlucht in zijn eentje, maar mét een bundeltje mystieke gedichten. Hij vindt onderdak bij de karmelietessen van Toledo, die hem naar het ziekenhuis brengen waar hij na een maand hersteld is. Vandaar gaat hij naar het klooster El Calvario, van waaruit hij de karmelietessen in Beas bezoekt. Daar is Ana de Jesús priorin, die hij in 1570 had leren kennen in Mancera. Aan haar draagt hij zijn commentaar op het 'Geestelijk Hooglied' op.

Vruchtbare jaren

De jaren na zijn gevangenschap in Toledo vervult Jan van het Kruis tal van leidinggevende functies binnen de hervormde Karmel. Hij neemt deel aan verschillende kapittels, waar de hoofdlijnen van beleid voor de middellange termijn worden uitgezet, en wordt herhaaldelijk gekozen in het hoofdbestuur. Als vicaris of prior geeft hij leiding aan de plaatselijke gemeenschappen. Hij richtte in juni 1579 een studiehuis op in Baeza en werd er rector. In deze periode is hij dikwijls onderweg en zet zich in voor de zusterkloosters. In 1588 neemt hij deel aan het eerste generaal kapittel van de Hervormde Karmel en wordt in het hoofdbestuur gekozen.

Al zijn functies draaiden voor Jan van het Kruis rond dit ene: mensen begeleiden op hun weg naar God en hen daarin onderrichten. Bij deze mystagogische praktijk kwamen zijn kennis van de Schrift, zijn mystiek-theologische inzichten, zijn heldere geest en taalvaardigheid hem goed van pas. Zijn begeleidingspraktijk scherpte zijn blik voor de ervaring, die bij niemand dezelfde is: God gaat zijn weg met mensen in hun onherhaalbaar concrete leven. Zijn geschriften laten zien, hoe vaardig hij was in het lezen van de levensweg.